

UTLEIE AV KUNST- OG KULTURGJENSTANDER

Notat 01.12.2004

ABM-utvikling

Norske museer har alltid drevet en utstrakt utlånsvirksomhet. I første rekke har dette omfattet utlån til utstillinger ved andre museer og institusjoner, særlig fra kunstmuseene. Eksempelvis har Nasjonalgalleriet og Munchmuseet omfattende aktivitet og erfaring med dette. Deres utlånsvirksomhet har i tillegg for en stor del vært rettet mot utenlandske museer og utstillinger. Også Oldsaksamlingen ved Universitetets kulturhistoriske museer (UKM) og Norsk Folkemuseum driver utlån, men da i første rekke til museer her i landet. For øvrig foregår det en utstrakt utlånsvirksomhet norske museer imellom. Videre har særlig de nevnte institusjonene lånt ut kunst og kulturhistoriske gjenstander til statlige institusjoner, ambassader og kontorer.

En del norske museer har drevet og driver også med utleie av kunst og av kulturhistoriske gjenstander. Munchmuseet forsøkte seg på utleiemarkedet for noen år siden da et stort maleri ble leid ut for en mill. kr. i året. Det ble også leid ut en del grafiske blad til relativt høy pris. De kunne ikke sies å være blant de beste i samlingen; *de* var i utstillingene. Erfaringene fra utleieforholdene var at dette var svært dyre ordninger for museet. Det krevde store økonomiske og personalmessige ressurser både å administrere, klargjøre for utleie og følge opp gjenstandene under leieforholdet. Ved langtidsleie kom også det forholdet inn at leietager ville kunne ha kjøpt tilsvarende grafiske blad på det åpne marked til en rimeligere kostnad. Samlet sett konkluderte Munchmuseet med at utleie – tross relativt høye utleiepriser – aldri kunne bli lønnsomt.

Stavanger Sjøfartsmuseum er en annen institusjon som i flere år har leid ut bl.a. skipsmodeller og maritime bilder til private foretak. Ordningen gjennomføres med gode rutiner i forhold til krav om utstillings-, bevarings- og sikringsforhold, kostnadsinndekning og årlig oppfølging. Sjøfartsmuseets erfaringer med ordningen er positive, inntektene fra slike leieforhold gjør ordningen regningssvarende, og overskuddet har museet brukt til konkrete restaureringstiltak på gjenstander.

Også andre museer driver med utleie fra sine samlinger, eller vurderer å gjøre det, men det er ikke kjent hvor stort omfanget av dette er.

I Dok 8:98 vises det til eksempler på ordninger for utlån og utleie i utlandet. De fleste eksemplene gjelder gallerier som har en ganske annen forretningsdrift enn museene. Museet det vises til i USA har utleievirksomheten sin knyttet til en egen gallerivirksomhet. Her kommer det tilleggsmomentet inn at amerikanske museer har helt andre krav til forretningsdrift og inntjening enn norske museer. Eksemplene tyder også på at det er et skille mellom samlinger til forskning og utstilling og samlinger til utleie og forretningsdrift. Vi finner med andre ord ikke de utenlandske eksemplene sammenlignbare med forholdene ved norske museer.

Norsk museumsutvikling (NMU) sto i sin tid bak utredningen *Utlån og avhending av materiale fra museenes samlinger* (Norsk museumsutvikling 5:2000). Utredningen ble gjort da det innen museumssektoren var et behov for å drøfte generelle prinsipper og holdninger til slike spørsmål. Utvalget som sto bak rapporten ga ikke konkrete løsninger på de aktuelle

problemstillingene, men hadde som siktepunkt å gi veiledning til museer og politiske myndigheter om hvilke hensyn og avveininger museene må foreta i spørsmål om utlån og avhending. Disse problemstillingene ligger svært nær opp til spørsmål om utleie, og de kriterier, retningslinjer og forslag til saksbehandling og avtaler som legges fram finner vi relevante også med hensyn til utleie. Vi ser med andre ord ikke at det skulle være noen prinsipiell forskjell på utlån og utleie mht. til de spørsmål som tas opp i utredningen, og vi har dermed heller ingen prinsipielle innvendinger mot utleie av kunst og kulturhistoriske gjenstander til private.

Utredningens kriterier som bør vurderes ved spørsmål om utlån og avhending, kan etter vår mening gjøres gjeldende ved utleie:

I arbeidet for å finne fram til generelle retningslinjer for overføring og utlån, har utvalget blitt stående ved følgende åtte hensyn som må veies mot hverandre:

- 1. Museene skal tjene samfunnet og samfunnets interesser, og samlingene forvaltes på vegne av samfunnet. Dette er et overordnet prinsipp som bør ligge til grunn for museenes håndtering av forespørsler om lån og utlevering av samlinger.*
- 2. Ved forespørsel om utlån eller avhending skal det aktuelle materialets forskningsmessige sammenheng tillegges stor vekt. Av hensyn til forskning og for å kunne gi en formidling med linjer i tid og rom, er det ønskelig å ha noen samlinger som synliggjør regionale, nasjonale og/eller internasjonale sammenhenger. Dette hensynet må veie tyngre enn en lokalbefolknings ønske om å oppbevare materialet på dets funn- eller opprinnelsessted.*
- 3. Som hovedregel bør museene være særlig velvillige ved forespørsler om lån til midlertidige utstillinger av materiale som ikke er utstilt eller i annen aktiv bruk.*
- 4. Museene har et særlig ansvar for å stille samlinger til disposisjon for institusjoner for urfolk og nasjonale minoriteter.*
- 5. En forutsetning for utlån eller overføring må være at transporten skjer under betryggende forhold, og at den lånende institusjonen har tilgang til faglig kompetanse og fysiske forhold som sikrer en forsvarlig håndtering under låneperioden.*
- 6. Ved utlån eller overføringer må det stilles krav til kompetanse på håndtering av materialet og til fysiske oppbevaringsforhold ved den mottakende institusjonen.*
- 7. Ved spørsmål om permanent overføring av større, magasinerte samlinger bør det gjøres en vurdering av kostnadene i forhold til den samfunnsmessige gevinsten ved overføringen.*
- 8. Alle museer har et generelt ansvar for å gjøre innholdet i samlingene kjent gjennom kataloger som er tilrettelagt for bruk av et allment publikum. I forskning, undervisning og i utstillinger vil det alltid være behov for tilgang til det originale materialet. Men med moderne informasjonsteknologi vil felles bruk og tilgang til museers samlinger være vesentlig enklere enn før. I flere tilfeller kan det derfor være viktigere at museene satser på å åpne tilgang til "magasinert" materiale gjennom elektroniske kunnskapsbanker, framfor å flytte store samlinger mellom ulike magasin.*

Relevansen vedr. pkt. 4 og 7 kan være mindre ved utleie. Når det gjelder pkt. 5 og 6, bør det legges til grunn at utleier stiller med den faglige kompetansen og at leietager dekker de kostnadene dette medfører.

Omfanget av utlån og utleie av kunst og andre gjenstander kan medføre betydelig arbeidsinnsats for museene. I utredningen uttales det følgende om ressursbruk og omfang av utlån:

- 1. Utlån representerer betydelige kostnader for såvel långiver som låntaker. Kostnadene må beregnes realistisk og fordeling av kostnadene må avtales mellom partene.*
- 2. Låntaker bør betale for konkrete utlegg som pakking, transport, forsikring og kurer. Dessuten betaler låntaker normalt for den nødvendige konserveringen av gjenstanden.*
- 3. Ressursmangel til dekning av arbeidskraft og andre kostnader ved lån er en klart begrensende faktor. For å stimulere til større felles bruk av samlingene gjennom lån, bør myndighetene vurdere å avsette øremerkede midler til dekning av slike kostnader eller stimuleringsmidler til skiftende utstillinger og vandretstillinger.*
- 4. Utlånsvirksomheten er størst ved de sentrale museene, og manglende konserveringskapasitet er ofte den største flaskehalsen. En utbygging av disse tjenestene vil derfor være et viktig bidrag for å åpne for en større utlånsvirksomhet.*

Utredningen tar opp en rekke spørsmål som må vektlegges og tas hensyn til ved utlån (utleie). Først og fremst må det aktuelle materialet være i en fysisk beskaffenhet som gjør det forsvarlig å låne eller leie ut og som ikke er til hinder for transport og utstilling i de aktuelle lokalene. For utleier betyr dette kontroll av gjenstandene med tilhørende rapport, eventuell konservering og istandsetting før utleie. Det vil for utleier ligge et betydelig kapasitetsproblem i dette, institusjonen må primært dekke sine egne behov og oppgaver på disse områdene. I utredningen er det gjengitt en analyse av UKMs tidsbruk på gjenstander utlånt fra museet over halvannet år. På 669 gjenstander ble det i gjennomsnitt brukt syv timer pr. gjenstand. Dernest er det et vesentlig spørsmål om det i det hele tatt finnes tilstrekkelig personalressurser til å kunne løse også utleieoppgaver tilfredsstillende. Pr. i dag er det mangel på tekniske konservatorer i Norge. Men de problemstillinger som er nevnt foran må løses både av hensyn til institusjonenes egne forpliktelser i forhold til bevaring og kontroll med sine samlinger og av hensyn til krav om oversikt og kontroll som forsikringsselskapene stiller. Kostnadene ved istandsetting bør dekkes av leietager. Dette gjelder også kostnader knyttet til transport (som kan være betydelige ved utleie av kunst) og dekning av forsikring.

Ved utleie må det kreves at materialet ikke utsettes for utilbørlig risiko i forhold til brann, tyveri, hærverk eller transportskader. De klimatiske forhold på utleiested må også vurderes. I henhold til utredningen bør et museum normalt ikke kreve strengere forholdsregler ved utlån (utleie) enn den standarden de selv legger til grunn for egen håndtering av materialet. Her må det bemerkes at Riksrevisjonens rapport nylig vedr. oppbevaringsforholdene ved en del norske museer nok vil måtte medføre skjerping av kravene til klima og sikring. Likeledes vil det medføre en skjerping av krav både til utleier og leietager om oppfølging av utlånt gjenstand. Kostnadene knyttet til disse forholdene må etter vår mening dekkes av leietager.

Formålet med utlån/utleie må vurderes i forhold til institusjonens behov for å ha materialet tilgjengelig i egen forskning og formidling i det aktuelle tidsrommet. Etter vår mening og i henhold til erfaring ved museer med stor utlånsvirksomhet bør dette ikke være noe stort problem så lenge utleier har full tilgang til gjenstanden i de sjeldnere tilfellene det oppstår slike behov. Muligheten for å sette den utleide gjenstanden inn i en større kontekst bør

imidlertid diskuteres mellom partene, og det bør uansett være mulig å opplyse om eierskap til gjenstanden.

For øvrig viser vi til vedlegget *Anbefalinger om saksbehandling og avtaler* fra utredningen.

Forslaget innebærer som nevnt at det legges fram en sak om modeller for å låne og/eller leie ut kunst fra museer til privatpersoner, næringsliv og offentlige virksomheter. En eventuell ordning vil rimeligvis enkelt kunne gjøres gjeldende for museer i offentlig eie. De fleste museer er imidlertid selvstendige juridiske enheter, flere av dem er stiftelser, og tilknytningen til eventuelle ordninger må da tas opp til behandling i institusjonenes styrer.

Avslutningsvis vil vi si utlån av gjenstander har positive muligheter i seg til å gi museene nye arenaer for å vise fram sitt materiale og til å aktivere materiale som ellers er magasinert, samtidig som det åpner seg en mulig inntektskilde. Noen få museer har allerede beveget seg inn på utleiemarkedet, langt flere har erfaringer med utlån, og samlet sett har disse erfaringer som det vil kunne være aktuelt å trekke inn i et arbeid med ordninger for utleie og utlån.

Anbefalinger om saksbehandling og avtaler

For å sikre en skikkelig saksbehandling og en forsvarlig dokumentasjon av museets håndtering av spørsmål om utlån, deponering eller avhending, kan følgende sjekklister anbefales for saksbehandlingen.

1. Anmodninger om lån, deponering eller overføring av museumsmateriale bør skje skriftlig.
2. Museet må sørge for forsvarlig dokumentasjon og arkivering av alle dokumenter som har betydning for saken.
3. Hold en åpen linje overfor henvendelser fra media som er interessert i saken og behandlingen av den.
4. Klargjør hvilken status den eller de som ønsker materialet utlevert har, i forhold til den institusjonen eller gruppen som de fremmer ønsket på vegne av.
5. Klargjør hvilke begrensninger som kan foreligge i museets rett til å disponere over materialet. Det kan være begrensninger i henhold til givere eller selgers betingelser eller intensjoner med overdragelsen, lovmessige begrensninger eller forvaltningsmessige begrensninger.
6. Klargjør om det foreligger etiske retningslinjer, lovgivning, politiske målsettinger eller internasjonale avtaler som kan være retningsgivende for behandlingen.
7. Vurder de forskjellige interessers ønsker og behov i forhold til materialet.
8. Skaff rede på om det foreligger noen relevant praksis for avgjørelser av slike saker, og hvilken presedens behandlingen av denne konkrete saken vil kunne få for andre lignende saker. Innhent eventuelt synspunkter fra overordnet forvaltningsmyndighet på hvordan saken bør håndteres.
9. Legg saken fram til behandling i museets øverste organ eller den instans som eventuelt har fått delegert myndighet på feltet. Uansett utfall bør det fattes et vedtak i skriftlig form.
10. Informer interessentene og eventuelt media om utfallet av saken og begrunnelsen for dette.
11. Ved eventuell utlevering skal det foreligge skriftlige avtaler som dokumenterer utleveringen og de betingelser som er knyttet til denne.